

УДК 364-785

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СЕКСУАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

Вовканич Маргарита Дмитрівна
м.Ужгород

Для сучасного етапу розвитку українського суспільства пріоритетним є напрямок в соціальній роботі, що спрямований на формування підростаючого покоління з активною життєвою позицією. На жаль, кризи, що відбуваються сьогодні у економічному, політичному, культурному житті України, негативно впливають на формування особистості підлітка. Найбільш проблематичним і найменш вивченим у цьому аспекті сьогодні є підлітковий етап розвитку людини як суб'єкта і особистості, а найбільш гострою й актуальною є проблема корекції відхилень у поведінці підлітків і профілактики девіантних типів розвитку. Саме тому, у соціально-психолого-педагогічній науці особливу актуальність набули експериментальні та теоретичні дослідження, спрямовані на пошук засобів попередження та зменшення проявів девіації у школярів підліткового віку. Формування самосвідомості, самоактуалізація основних аспектів її проявів, сексуальності в тому числі, прямо впливають на поведінку підлітка. Деадаптовані підлітки стають клієнтами соціальної роботи.

Ключові слова: сексуальність, девіантна поведінка, соціальна робота, соціальні та психологічні особливості особистості.

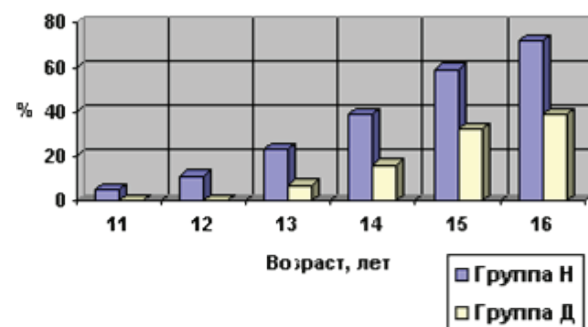
Необхідність підготовки підростаючого покоління до інтеграції в інфраструктуру сучасного суспільства і його культуру призводить до збільшення напруги у взаєминах між його суб'єктами, зростають стресові навантаження на дітей. В результаті підвищується ступінь ризику дезадаптації і прояву різних форм відхилень у поведінці та розвитку учнів; постійно збільшується число дітей і підлітків, чий індивідуальний траєкторії розвитку виходять все далі за межі традиційних уявлень про «нормативний» розвиток.

Застосування традиційних методів навчання і виховання по відношенню до представників цієї групи учнів, питома вага якої постійно зростає, не дозволяє вирішити повною мірою завдання, що стоять перед системою освіти.

Найбільш проблематичним і найменш вивченим у цьому аспекті сьогодні є підлітковий етап розвитку людини як суб'єкта і особистості, а найбільш гострою й актуальною є проблема корекції відхилень у поведінці підлітків і профілактики девіантних

типів розвитку [1,2].

Ми провели дослідження особистісних особливостей підлітків, які пов'язані з конфліктами у взаєминах зі значимими особами в найближчому оточенні, підвищують ризики прояву девіацій в їх поведінці та перешкоджають повноцінному протіканню процесу самоактуалізації, опануванню необхідним рівнем компетентності [3]. Емпіричною базою дослідження були 12 підлітків з поведінкою, що відхиляється та 22 підлітки, яких вчителі характеризували як таких, що мають нормальну поведінку. У ході дослідження 36 підлітків у віці від 11 до 16 років використовували тести СМІЛ. На мал. 1. представлена вікова динаміка самоактуалізації підлітків з поведінкою, що відхиляється в порівнянні з підлітками групи «норма» по тесту

Самоактуалізація у підлітків з поведінкою, що відхиляється, менш виражена у всіх вікових підгрупах порівняно з підлітками групи «норма». Відставання підлітків з девіантною поведінкою в динаміці самоактуалізації визначається характерним для них більш низьким, порівняно з підлітками групи «норма», рівнем пізнавальних інтересів, пасивним стилем саморегуляції демонстративної гіперсоціальної установки, спотвореннями в образі світу і самого себе, що створює обмеження в можливостях вирішення типових проблемних ситуацій; не дозволяє належну мірою оволодіти соціальною та індивідуальною компетентністю і знаходити соціально прийнятні стратегії та тактику реалізації навіть цілком реалістичних життєвих планів.

Було встановлено, що демонстрація підлітками групи Д гіперсоціальних установок відображає в екзистенціальному

плані не стільки усвідомлене і тверде намір бути, скільки не-усвідомлене бажання здаватися.

Наші дослідження показали, що для підлітків важливим є питання самоусвідомлення своєї сексуальності та в подальшому її актуалізації. Форма актуалізації сексуальності, на жаль, стає невизначеною, імпульсивною, незрілою імітацією дорослої поведінки

Необхідно відзначити фактори, які в першу чергу впливають на формування такої свідомості та моделі сексуальної поведінки підлітків:

1) стрімкий розвиток комунікаційних технологій. Підліткам нині доступна надмірна кількість інформації щодо зарубіжних культур, зокрема сексуальної в усіх її проявах і збченнях, що, зрозуміло, не сприяє формуванню здорової сексуальної поведінки;

2) внаслідок поступового зниження віку настання статевої зрілості (репродуктивна зрілість у жінок характеризується регулярним овуляційним циклом в 11–14 років, а у чоловіків – регулярним виробленням зрілих повноцінних сперматозоїдів у 13–16 років) знижується середній вік першого статевих контакту. При цьому підлітки часто не мають достатніх знань про наслідки ранніх статевих контактів для здоров'я.

Деякі дослідники провели кореляцію між віком початку статевого життя і особистісними характеристиками підлітків. [3] Отже, ранній початок статевого життя найчастіше спостерігається в активних підлітків, які легко спілкуються, комунікабельних, але в той же час проявляють великий потяг до ризиків, авантюрної поведінки, вони конфліктні щодо дорослих, схильні до вживання алкоголю і наркотиків.

Пізній початок статевого життя найчастіше спостерігається в осіб із більш розвиненим почуттям відповідальності, які дотримуються певних моральних норм і водночас є некоммунікбельними, не впевненими у собі та тривожними;

3) важливу роль відіграє також вплив культури на сексуальну поведінку підлітка. У багатьох суспільствах певна сексуальна активність визнається недоречною;

4) сексуальна поведінка регламентується соціальними правилами, нормами, які характерні для певного суспільства. Сексуальна мораль це те, що за правилами суспільства можна або не можна робити, а сексуальні норми – що очікується і є бажане;

5) сексуальна гіперактивність підлітків часто має невротичну природу (підґрунтя), що проявляється емансипацією. Вони намагаються звільнитись від контролю, опіки і управління з боку дорослих. Така реакція може протікати бурхливо у вигляді антисоціальної поведінки.

Деякі юнаки намагаються довести собі й оточенню, що вони вже не «хлопчики», і з цією метою постійно змінюють партнерок, влаштовуючи заочні змагання з ровесниками на кількість здійснених за ніч контактів. Дівчата інколи протестують у такий спосіб проти батьківського тиску. Обидва ці варіанти сексуальної поведінки навряд чи виправдані.

У 1996 р. Лев Щеглов сформував основні мотиви інтимної близькості [4]:

- секс як випадковість;
- секс «назло»;
- секс як оплата;
- секс як втеча від реальності;
- секс для продовження роду;
- секс співробітників;
- секс як автограф;
- секс як агресія;
- секс як спорт;
- секс як заборгованість;
- секс для здоров'я;
- секс для престижу;
- секс як релаксація;
- секс як пізнання;

– секс як комунікація.

Сексуальна поведінка підлітків пов'язана з дуже широким колом соціальних і психологічних факторів.

Ранній прояв сексуальної зрілості у підлітка пов'язано з дуже великою кількістю причин психологічного характеру. У першу чергу, це бажання підлітків, завдяки саме фізичної близькості, заповнити свою душевну порожнечу, уникнути самотності, або просто добитися популярності. Поясненням цього може стати те, що кожна людина прагне, щоб його любили, приділяли йому належну увагу і тим самим допомагали скрасити самотність. Якщо ж підліток не отримує на свою адресу все вище перераховане, то відсутність справжніх почуттів від рідних і близьких людей підштовхує його на цей крок. [8] Почуті слова "я тебе люблю" від сексуального партнера можуть сміливо перевернути всі доводи здорового глузду. А тут, ще й плюс до всього, відчуття того, що саме так можна завоювати популярність серед своїх однолітків, а особливо подружок і друзів. Як можна не думати про секс, коли подруга зі зневагою говорить тобі про те, що якщо у тебе не було сексу, ти ще просто дитина. Ось перша причина, яка підвищує тягу до зрілості підлітка в цьому відношенні.

Причиною ранніх сексуальних відносин може стати підсвідомий крик підлітка про допомогу. [5] Це пов'язано з тим, що дитина переживає серйозні психологічні труднощі у своєму житті. Найчастіше це проблеми з батьками, однокласниками, друзями. Саме з цієї причини підліток вибирає секс, як спосіб самореалізації та відсторонення від цих проблем. До речі, саме в цій ситуації підлітки найчастіше починають вживати спиртне, курити і навіть пробувати наркотики, оскільки вважають це основним виходом із ситуації.

Так що саме тут і варто звернути особливу увагу на дитину і змінити своє ставлення до неї.

Ми проводили психокорекційну роботу з 15-ти річною дівчинкою, яка прагнула мати постійного сексуального партнера («свого хлопця») після смерті матері, котра страждала на невиліковну хворобу. Вона мріяла про весілля і нову сім'ю. Хоча свою роль жінки та матері не усвідомлювала.

Ми проанкетували 102 школярів. Серед них 40 юнаків і 62 дівчини. Встановлено, що молоді люди, які розпочали статеве життя у 13 років, становлять 3 %, у віці 14 років – 13,6 %, у віці 15 років – 15,2 %, у віці 16 років – 29,3 %, у віці 17 років – 17,8 % від загальної кількості опитаних.

У 15,3 % випадків дівчата почали статеве життя з однолітками (однокласниками, знайомими по підлітковій компанії).

Близько 30 % дівчат почали статеве життя зі старшими чоловіками.

Серед хлопців 40 % почали статеве життя з однолітками. Зі старшими жінками – 33 % і 20 % – з молодшими за себе партнерками.

На жаль, батьки і педагоги часто не готові до поінформованого довірливого діалогу з підлітками.

Сексуальність підлітків відноситься до сексуальності почуттів, поведінки та розвитку в підлітковому віці як стадії розвитку людської сексуальності. Сексуальність найчастіше є життєво важливим аспектом життя підлітків. [2] Сексуальність поведінки підлітків, у більшості випадків залежить від культури їх норм і звичаїв, їх сексуальної орієнтації, а також питання соціального контролю.

Формування самосвідомості сексуальності залежить від засобів масової інформації сьогодні, більш ніж будь-коли в історії [6]. Інтернет, телебачення, музика і відео демонструють відверті тексти і спонукають підлітків до сексуальної активності. Вплив інформаційного середовища на юнаків спонукає розглядати жінок як об'єкт сексуального використання [7]

Проте в Америці, в більшості сімей, батьки є основними педагогами сексуальної освіти своїх підлітків. Американські дослідники вказали, що 93% опитаних дорослих підтримують формування сексуальної освіти в середній школі і 84% - під-

тримують його в вищій школі [10]. Вони вважають, що статеве виховання в школі краще, тому що легше їх дітям спілкуватися зі своїми ровесниками про секс. Відповідно, 92% американських підлітків повідомили, що вони хочуть поговорити з батьками про секс і мати уроки в школах про статеве виховання

Рання сексуальність підлітка, а саме, проблема раннього статевого життя дуже складна. Саме тому підліток не повинен вирішувати її сам, як кажуть, на свій страх і ризик. А якщо у підлітка вже є досвід сексуальних взаємин, то слід їх проаналізувати і виокремити девіації. Можливо, все правильно щодо дорослого життя, але для підлітка – це девіація. Він не може бути повноцінним сексуальним партнером через його психосексуальну незрілість.

Залежно від ступеня вираженості девіацій в поведінці і особливостей соціального контексту, оптимальна стратегія психолого-педагогічного впливу на підлітка, спрямована на його висновок на оптимальну траєкторію індивідуального розвитку, повинна припускати поєднання стратегій, орієнтованих на виправлення помилок, вже зроблених у минулому, і їх ментальних і поведінкових наслідків в сьогоденні (психотерапевтична парадигма), і стратегій, орієнтованих на допомогу підліткові в побудові концепції майбутнього, адекватної його особистісним особливостям; вироблення соціально прийнятних стратегій і тактики здійснення життєвих планів, тобто самореалізацію і самоактуалізацію

Література і джерела

1. Берн Ш. Гендерная психология / Ш.Берн. – СПб.: Прайм- Еврзнак, 2002. – 320 с.
2. Віденко С.В. Психологія сексуальності та сексуальних стосунків: навч. Посіб./ С.В.Віденко. – К.: Арістей, 2003. – 312 с.
3. Говорун Т.В. Стать та сексуальність: психологічний ракурс: Навч. посіб./ Т.В.Говорун, О.М.Кікінежді. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 1999. – 384 с.
4. Зинченко В.П. Психологические основы педагогики: психолого-педагогические основы построения системы развивающего обучения Д.Б.Эльконина – В.В.Давыдова / В.П.Зинченко. – М.: Гардарики, 2002. – 431 с.
5. Кон И.С. Введение в сексологию / И.С.Кон. – М.: Медицина, 1988. – 320 с.
6. Мастерс У., Джонсон В., Колодни Р. Основы сексологии / Пер. с англ. Н.О.Фоминой и др. / Под ред. Н.Д.Фанченко. – М.: Мир, 1998. – 721 с.
7. Кришталь В.В. Сексология: учебное пособие / В.В.Кришталь, С.Р.Григорян. – М.: ПЕРСЭ, 2002. – 879 с.
8. Каденко О.А. Супружеская дезадаптация и внебрачные сексуальные связи / О.А.Каденко. – Хмельницький: ХНУ, 2006. – 239 с.
9. Равен Д. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Д.Равен. – М.: Когито-центр, 2002. – 396с.
10. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / З.Фрейд. – Пер. с нем. – Минск: БелСЭ, 1990. – 352 с.

Для современного этапа развития украинского общества приоритетным является направление в социальной работе, направленный на формирование подрастающего поколения с активной жизненной позицией. К сожалению, кризисы, происходящие сегодня в экономическом, политическом, культурной жизни Украины, негативно влияют на формирование личности подростка. Наиболее проблематичным и наименее изученным в этом аспекте современности является подростковый этап развития человека как субъекта и личности, а наиболее острой и актуальной является проблема коррекции отклонений в поведении подростков и профилактики девиантных типов развития. Именно поэтому, в социально-психолого-педагогической науке особую актуальность получили экспериментальные и теоретические исследования, направленные на поиск средств предупреждения и уменьшения проявлений девиации у школьников подросткового возраста. Формирование самосознания, самоактуализация основных аспектов ее проявлений, сексуальности в том числе, напрямую влияют на поведение подростка. Дезадаптированные подростки становятся клиентами социальной работы.

Ключевые слова: сексуальность, девиантное поведение, социальная работа, социальные и психологические особенности личности.

For the present stage of development of Ukrainian society there is a priority direction in social work, which aims at the formation of the younger generation with an active lifestyle. Unfortunately, the crisis occurring today in the economic, political and cultural life of Ukraine, affects the formation of adolescent personality. The most problematic and least studied in this aspect today is the teenage stage of human subjects and personality, and the most acute and urgent is the problem of correcting deviations in the behavior of adolescents and prevention of deviant types of development. Therefore, the socio-psycho-pedagogical science special urgency acquired experimental and theoretical research aimed at finding ways for prevention and decrease of deviation in the school adolescence. Formation of self-awareness, self actualization of the main aspects of its manifestations, including sexuality, directly affect the behavior of adolescents. Disadapted adolescents become clients of social work.

Key words: seuality, deviant behavior, social work, social and psychological characteristics of personalit